

Томас Вінтерберг з акторами під час зйомок фільму «Ще по одній».

та самоконтролю та руйнація родини. Дружина з дітьми йде від нього після експерименту з посиленою дозою, коли він уже втратив людську подобу, а наступного дня на спробу дружини порозумітися, накричав на неї – тут завжди врівноважений персонаж повертається до нас потворним ликом – замість вибачитися за негідний вчинок агресивно нападає на жертву. Без родини в Мартіна настає нестерпна самотність, а його спроби помиритися дружина відкидає, взагалі не бажаючи з ним спілкуватися. Наслідки «експерименту» більш, аніж очевидні: союз двох розумних і непоганих людей руйнується. Один із чотирьох пияків загинув.

Як вихід із спокусу режисер ще задовго до фіналу показує епізод єднання родини, коли Мартін, його дружина і діти причаляють байдарками на берег озера на відпочинок. Саме там, на природі, до подружжя повертається любов і єднання. Після цього Мартін хоче покінчити з пияцтвом і триматися родини, але, на жаль, намір не здійснився – алкогольна спокуса виявилася сильнішою.

Тема алкогольної залежності в кінематографі скандинавських країн фігурувала ще з часів німого кіно («Примарний візок» Віктора Шестрома, Швеція). А Томас Вінтерберг і в «Полюванні» з тим же Мадсом Міккельсеном в головній ролі, і в «Курську», фільмі про трагічну загибель російських моряків атомного підводного човна, коли російська влада не дозволила іноземним суднам врятувати екіпаж, довів, що він сміливо береться за непрості теми, вмів оперувати драматургічною майстерністю, вмів творити необхідну атмосферу дії та розкривати психологію персонажів – у цьому фільмі варто сказати про чудових акторів, особливо віртуозну роботу Мадса Міккельсена та його відчайдушний танець у фіналі.

Це вміння належно оцінено. Режисер здобув міжнародне визнання: в нього – чотири з п'яти головних нагород Європейської кіноакадемії: за найкращу режисуру, за найкращий сценарій. Мадс Міккельсен названий найкращим актором, а фільм «Ще по одній» став найкращим фільмом 2020 року в Європі.

Життя, яке плине само собою. Сюзанна Бір

Лариса
Брюховецька

Данська кінорежисер Сюзанна Бір.

«Поліцейські виявили немовля в квартирі батьків-наркоманів. Воно було в умовах, несумісних з життям. Дитину врятував один з тих поліцейських, таємно викравши й усиновивши її. Однак через дуже короткий час...». Так починається анотація фільму «Другий шанс». Ця кримінально-детективна драма закінчується благополучно – через кілька років головний герой випадково зустріне в магазині доглянутого хлопчика років чотирьох, того самого, що міг загинути у своїх батьків, якби він його не викрав. Але красти чужих дітей заборонено. Як бачимо, проста історія, але складна колізія, а фіналу передує досить закручена інтрига, підсилена проблемою наркоманії в бездоганному акторському виконанні, а заодно й проблемою невмотивованих злочинів на ґрунті незрозумілих психічних розладів.

«Другий шанс» Сюзанна Бір створила за сценарієм знаменитого Андерса Томаса Єнсена, данського сценариста і режисера. Плідну співпрацю з ним вона почала ще 2002 року фільмом «Відкриті серця», продовжила у фільмах «Брати» (2004) і «Помста» (2010, удостоєний «Оскара» як найкращий іноземний фільм). Далі була романтична комедія «Любов – це все, що тобі потрібно» 2012-го і «Другий шанс» 2014-го. А нині Сюзанна Бір ставить фільми у США. Обжиті (чи не зовсім обжиті) оселі, буденний побут, стосунки в родині, емоції й почуття людей, здавалося б, у пла-

нетарних масштабах – це тісний світ. Але людина в цьому світі живе – радіє і страждає. Європейські кінематографісти, йдучи за традицією літературної класики своїх країн, роблять цей родинний світ безмежним і невичерпним. І тільки в безмірно жорсткій країні Рад усіляко намагалися переконати митців, що увага до приватного життя – це дрібнотем'я, що глядач сучасний вимагає показу на екрані трудових і ратних подвигів, що кожна конкретна людина є членом колективу і саме в колективі тільки й може себе реалізувати. З цих позицій і лунала критика зарубіжного кіно – за бездієвність і занепадництво.

Нині, маючи доступ до зарубіжного кіно, можемо переконатися в його розмаїтті й широкому спектрі проблем, які нам близькі. А Сюзанна Бір ставить цей домашній світ, його незаперечну цінність, у центр людського життя.

Сюзанна Бір народилася 1960 року в Данії, навчалася в Ізраїлі, після чого закінчила Академію мистецтв на батьківщині й почала кар'єру кінорежисера. Стартувала в кіно 1995 року. Перші стрічки – «Пансіонат “Оскар”», 1995, «Кредо», 1997, «Єдиний», 1999 – свідчили про народження митця уважного до житейських подробиць, проте не виходили за межі своєї країни. Ці перші спроби не відзначалися оригінальністю й не обіцяли чогось надзвичайного. Відтоді минуло 27 років і ця продуктивна, завзята постановниця, знявши півтора десятка фільмів, здобула міжнародне визнання, відколи 2010 року удостоїлася «Оскара». Сьогодні вона завойовує (з перемінним успіхом) кіноіндустрію Голлівуду, знімаючи у своїх стрічках яскравих зірок. Але в цьому портреті йтиметься про її європейський період.

Успіх Сюзанні Бір – надійний, тому що, на відміну від свого амбітного земляка Ларса фон Трієра, вона не намагалася досягати його ексцесами та скандалами. Інформації про неї в мережі обмаль, схоже, самопіаром вона не переймалася, її цілком задовольняла улюблена робота на знімальному майданчику, сам процес створення картин. З іншого боку, вона не цуралася скандальних тем, які б привернули увагу глядача, але ненав'язливо, без моралізаторства показувала, що розпунтий спосіб життя не приносить ні щастя, ні задоволення. Характерною рисою її творчості є постійне випробовування героїв на міцність – і в дотриманні кодексу честі, і в здатності казати правду.

Уже в першому повнометражному фільмі 1995 року можна знайти основні мотиви подальших фільмів: родинне життя, загроза родині там, де здавалося, загроз не передбачалося, вплив на пересічну людину зовнішніх чинників та опірність загрозі. Разом з тим у «Пансіонаті “Оскар”» образ гея-спокусника Петруса як чинник негативного впливу інтерпретується не однозначно. Бодай тому, що його підкреслену тілесність і непереконливий демонізм можна сприйняти і як уособлення внутрішніх демонів (назва яким – безумство), що прагнуть вирватися – і врешті вириваються – в чиновника, хорошого сім'янина і батька трьох дітей. Стрічка віддалено нагадала «Продавця чотирьох пір року» Фассбіндера – таке ж не зовсім зрозуміле стороннім невдоволення життям і собою.

У стрічці «Пансіонат “Оскар”» не без гумору показано буденність мешканців типових будиночків. Благополучна пара з трьома дітьми рушає у відпустку на морське узбережжя. Пансіонат – глухомань без особливої розкоші. Живуть там трохи дивні люди, які чимось віддалено нагадують персонажів Кіри Муратової 1990-х, щоправда, більш адекватні й менш токсичні. Подружжя вдає, що все чудово, й налаштоване на позитивні емоції. Ідилія порушується, бо замість сонячної благодаті починається вітер з проливним дощем. Попри дощ, головний герой іде на берег, де бачить юнака, з яким познайомився напередодні: той купається в холодному морі. Аби Петрус не застудився, намагається вкрити його своїм плащем. Так між ними починаються стосунки.

Тема гомосексуалізму в той час набула поширення в зарубіжному кіно. Сюзанна Бір препарує цю тему, не відходячи від реалізму і психологізму, але разом з тим накручує довкола молодого спокусника усіляку чортівню, тим самим надаючи стосункам іронічного відтінку. Молодий гей у пансіонаті працює прибиральником, збентеженому чоловіку він показує фокуси, навіть вдається до гіпнозу. Схоже, що він захотів розважитися, але його жертві після того, як їх застував господар пансіонату, все-таки вдається вирватися, і родина покидає пансіонат раніше терміну. Минає кілька місяців, і чоловік раптом кидає свій дім, дружину і, приховивши найменшу дитину, іде в пансіонат. Звісно, нікого, крім господаря, там немає. Тоді він прямо в одязі купається в холодних хвилях. А на резонне зауваження дитини, що можна застудитися, тішитися власним безумством. Та є надія, що він повернеться до родини. Дружина головного героя намагалася не зважати на внутрішні суперечності й тріщини, які дало їх спільне життя. Але її реакція на вчинок чоловіка вибухова й показана теж не без іронії.

Як же запобігти рутині спільного життя? Сюзанна Бір, шукаючи причину появи у чоловіків «демонів», або, навпаки, внутрішньої порожнечі, намагається знайти ліки від цих хвороб. Для чоловіків, як впливає з її стрічок, потрібен екстрім. І вона надає цю можливість своїм героям повною мірою: чоловіки відлучаються з дому або в гарячі точки, як офіцер Міхаель із фільму «Брати» (2004), що полетів в Афганістан, добре знаючи, що «там стріляють по всьому, що рухається», або в Індію, як учитель (Мадс Міккельсен) у фільмі «Після весілля», або в пустелю Африки, як лікар Антон (Мікаель Персбрандт), герой фільму «Помста» (2010), котрий вже не один рік надає медичну допомогу біженцям. Кожен із них – офіцер, учитель, лікар – виконує свій професійний обов'язок за покликом сумління. І якщо перший не тікав від домашніх проблем, навпаки, в нього кохана дружина Сара і дві чарівні донечки, з якими важко було розлучатися, то інших двох спіткала криза в коханні. Йдучи в руслі сучасності й облюбованого простору родинних стосунків, який Сюзанна Бір освоює дуже ретельно, вона кожного разу змінює жанрову тональність, що надає її роботам живого дихання. Класики кіно змінювали історичний час і жанри у своїх історіях, залишаючись у наміченому руслі проблем і зацікавлень. Тут також мистецькі

Тріна Дюргольм у фільмі «Помста» Сюзанни Бір. 2010.

висловлювання маємо в різних жанрових аспектах. Але в межах власних зацікавлень. Нерідко кажуть, що режисер все життя знімає один і той самий фільм. І досить часто це відповідає дійсності. Чи не найкращі стрічки Сюзанни Бір – «Після весілля» і «Помста» – також про родину. У «Помсті» лікареві Антону після тривалої розлуки закриті двері до рідної домівки. Він спілкується зі своїми двома дітьми, і хлопчики дуже люблять його, але дружина йому не прощає (що саме – залишається здогадуватися, тому що навіть телефонну розмову, в якій Антон хоче їй щось пояснити, вона обриває). Та він продовжує її любити. Як і в інших картинах Бір, у фіналі його надії на кохання справджуються.

З приводу режисерської майстерності та світоглядної позиції Сюзанни Бір у «Помсті» слушно висловився один із глядачів: «За моїм досвідом, незвично, коли жінка показує, наскільки самовідданішим може бути чоловік за його дружину, але саме це і маємо тут. І це досить освіжає. Але розмах і широта цього фільму цілком задовольняють самі по собі, від Африки до сучасної Данії. Без сумнівів рекомендую всім цю роботу»¹.

Після соціально важливої і психологічно напруженої «Помсти», Бір залишається послідовною прихильницею драми. 2012 року вона ставить стрічку «Кохання – це все що тобі потрібно» зі всесвітньо відомим участю в бондіані Пірсом Броснаном та данською акторкою Тріною Дюргольм, яку чомусь хочеться сприймати як альтер-его самої постановниці, оскільки її жіночі образи позиціонують, на перший погляд, поступливих і всепрощаючих жінок, а насправді – сильних у своїх внутрішніх переконаннях, здатних робити правильний вибір у житті. Ця стрічка про життєву кризу героїні, але подану з романтичним і навіть

комедійним забарвленням. Іда застукала вдома свого чоловіка з коханкою, і замість вибачень той почав переконувати дружину, що це сталося через її хворобу, він переживав за неї і мусив себе чимось розрадити. Вона ніби готова погодитися з його аргументами, але щось відбулося у свідомості безповоротне й коли згодом зрадливий чоловік повернеться до неї, заваливши помешкання розкішними троєандрами, і проситиме вибачення, Іда, за інерцією ще продовжуючи родинне життя, думками вже з іншим. Філіп, з яким виникли стосунки, розшукав її, й хоча отримав откоша, кохання переможе – вона раптово покине свого благовірного і поїде в Сорренто, в той лимонний сад, в маєток, де мала жити її донька, що виходила заміж за його сина. З весіллям не склалося (весілля – ще один мотив фільмів Бір, як і згадана спокуса гомосексуалізму, бо саме через цю спокусу воно у цій стрічці розладналося). Звісно, фінал щасливий: Іда одужала, і слова оспівдчення, які Філіп їй говорить, вистраждані й виважені. Чудово показано еволюцію цього персонажа – від сухого ділового боса до закоханого і щиро-емоційного чоловіка. І сталося це під впливом чудової жінки – обоє акторів остаточно переконали у неминучості щасливого фіналу. Ця стрічка дозволяє припустити, що саме любовні історії найкраще вдаються жінці-режисеру, ясна річ, тому що вона обирає якісні сюжети і вміє гідно їх втілити. Фільм удостоєний фестивальних нагород і премії «Роберт» Данської кіноакадемії. До речі, несподіване кохання заможного до звичайної жінки – лейтмотив численних мильних опер, але Сюзанна Бір разом з чудовими акторами показала, що мелодрама може бути мистецтвом, яке не тільки збагачує досвідом, а й приносить естетичне задоволення. 59-річний актор Пірс Броснан говорив: «Я захоплений тим, як Сюзанна обіграла таку складну тему. Центральною в стрічці

¹ dnipro19, оставлен 6 января 2021 20:18 #

Ніколай Лі Кос і Ульріх Томсен у фільмі «**Брати**» Сюзанни Бір. 2004.

Ніколай Коста Вальдау у фільмі «**Другий шанс**» Сюзанни Бір. 2014.

є історія жінки, чие життя буквально розвалюється. І в таких умовах вона змогла зробити наших персонажів смішними і трохи божевільними». А сама Бір у відповідь на негативну реакцію критики, яка віднесла картину до масової культури, сказала: «Саме в цьому фільмі практично немає межі між тим, хто я є, і тим, як удався фільм. Нехай він сповнений кліше. Кліше – це частина нашого життя, головне – переконатися, що персонажі реальні, що вони складаються з плоті і крові»².

Безперечно, в цьому фільмі є елемент казки зі щасливим фіналом – й дивуватися не варто, адже Данія – батьківщина одного із найзнаменитіших казкарів – Ганса Крістіана Андерсена. Бір не відкидає таких елементів і в значно жорстокіших історіях, намагаючись узгодити фантазію з цілком реалістичним наративом. Прикладом цього є фільм «Брати», де герой, чия загибель є більш, аніж очевидно, виявиться живим.

...Данського офіцера армії Майкла (Ульріх Томсен) посилають на три місяці в Афганістан, в Міжнародні сили сприяння безпеці для участі в операції. Його перша місія – знайти молодшого радар-техніка, який кілька днів тому пропав. Під час пошуку, вертоліт, в якому летів Майкл, збивають, він вибухає. Родині повідомляють про його загибель. Він же потрапляє в полон. Його дружина Сара (Конні Нільсен) і молодший брат Яннік (Ніколай Лі Кос) глибоко сумують за ним.

Тим часом офіцера й молодого техника маджахеда утримують в полоні без їжі та води. Після того, як Майкл показав їм, як заряджати зенітну ракету, ті вирішили, що техник більше не потрібен, і Майкла, заради власного порятунку, змушують убити його свинцевою трубою. Майкла рятують і повертають до Данії. Винний у скоєному, він мучиться, але бреше й дає помилкову надію на те, що техник, можливо, ще живий. Майкл стає нестабільним – починає погрожувати дружині, знущатись над нею та руйнувати будинок. Нарешті втручається поліція. Чоловік надмірно реагує і його беруть під варту, Яннік допомагає Сарі ремонтувати будинок. Згодом Сара відвідує Майкла у в'язниці, де той нарешті признається в тому, що він робив в Афганістані.

² Цит. за: Кузнєцова Ольга. День, 12 березня 2013.

Можливо, саме за цей психологічно складний образ, в якому контраст між люблячим чоловіком і батьком і доведеним до крайньої межі безвихідним становищем полоненим, готовим убити бойового побратима, фільм і був відзначений у Санденсі призом глядацьких симпатій в категорії Драматичний фільм.

Завдяки широкому географічному охопленню місць, де розгортаються події, Бір показала жорстокість і насильство над беззахисною людиною чи то афганських маджахетів, чи африканських бойовиків. Жінка-режисер твердо рукою знімає сцени жорстокості. Але за цими сценами – біль за людину, яка опиняється в безвиході і стає жертвою (особливо виразна ця колізія у «Братах»).

А «Другий шанс» (2014) – інший жанр – драма разом з трилером. Тут постають нові лики зла, які не перестають її цікавити. Колізія з викраденням немовляти і гірка доля люблячого батька також показана з високим градусом напруги. Актор Ніколай Коста Вальдау, який зіграв батька-поліцейського, підкреслив: Сюзанна Бір має міцну руку. Вона вміє звільняти підсвідомість виконавців.

Так, її режисерське вміння – в досягненні повної самовіддачі акторів, особливо, коли йдеться про сцени, де персонажі переживають екстремальні ситуації. Вона вміє тримати напругу, використовує ефект порятунку в останню мить (наприклад, коли у фільмі «Помста» Антону вдається врятувати хлопчину, що збирався покінчити з собою). Дехто з її персонажіє нагадує стійкого олов'яного солдатика зі знаменитої казки Андерсена, і вона переконує, що завжди є шанс, тому її герої активно шукають вихід з тупикових ситуацій. Дивлячись її фільми, неможливо передбачити розв'язку – і це результат її співпраці зі сценаристами.

На завершення наведу слова автора електронної книги «Путівник по світу кіно» Олега Яськіва, написані з приводу фільму «Помста»: «Найталановитіші митці намагаються своїми творами врятувати людину. Повернути їй опору та впевненість. Нагадати, що нанотехнології, гендерна та інші рівності малого варті, якщо зникне милосердя, терпимість». І з цим не можна не погодитись.

Сюзанна Бір у фільмах, створених у Данії (нерідко у співпраці з іншими країнами), саме такі цінності утверджувала, не шкодуючи випробувань для своїх героїв.